

L'ETNOMUSICOLOGIA CRÍTICA DEL TURISME: UNA PROPOSTA ECOMUSICOLÒGICA DES DE LES ILLES BALEARS

AMADEU CORBERA JAUME

Conservatori Superior de Música de les Illes Balears

RESUM

La indústria turística és un dels principals motors econòmics mundials, amb un pes importantíssim als Països Catalans i, sobretot, a llocs com les Illes Balears. Curiosament, però, l'atenció que ha prestat l'etnomusicologia a aquest fenomen massiu és relativament nova. En aquest article, que neix d'unes reflexions en l'àmbit de la docència de l'autor, plantejarem la necessitat de desenvolupar una etnomusicologia crítica del turisme a casa nostra que, des d'una perspectiva *emic*, adopti les eines del creixent camp de l'ecomusicologia fins a completar una proposta global i radical en conjunt. Tot plegat ens ha de permetre incidir millor en els reptes que, com a acadèmics, com a investigadors professionals i com a ciutadans, ens planteja la crisi socioecològica del segle XXI al nostre país.

PARAULES CLAU: ecomusicologia, etnomusicologia aplicada, turisme, crisi ecològica, patrimoni, colonialisme, imperialisme.

ETHNOMUSICOLOGY CRITICAL OF TOURISM: AN ECOMUSICOLOGICAL PROPOSAL FROM THE BALEARIC ISLANDS

ABSTRACT

The tourism industry is one of the foremost world economic engines and one of immense importance in the Catalan Countries at large and above all in places like the Balearic Islands. Curiously enough, however, ethnomusicology has only turned its attention to this mass phenomenon in relatively recent times. This article, which stems from some reflections in the sphere of the author's teaching activity, poses the need to develop ethnomusicology critical of tourism in the Balearic Islands which should adopt, from an *emic* standpoint, the tools of the growing field of ecomusicology in order to complete a radical

comprehensive proposal. All this should allow us to better exert an influence in the challenges which are posed to us as scholars, professional researchers and citizens by the socio-ecological crisis of the 21st century in the Balearic Islands.

KEYWORDS: ecomusicology, applied ethnomusicology, tourism, ecological crisis, heritage, colonialism, imperialism.

Aquest article neix de la necessitat de posar de manera més o menys ordenada i conjunta idees que fa temps que, com a professor, intent fer extensives als estudiants de grau de musicologia, sobre turisme, canvi climàtic i el futur laboral i acadèmic dels nostres alumnes. Partint principalment dels conceptes *etnomusicologia aplicada* i *etnomusicologia radical*, de Jeff Titon i Ed Emery, aquest text vol ser una reflexió sobre el paper que, com a etnomusicòlegs, podem tenir en debats tan presents en la nostra societat actual, especialment als Països Catalans i concretament a les Balears, com són l'impacte del turisme i la crisi ecològica.

L'ETNOMUSICOLOGIA DEL TURISME

Durant l'any 2020 la pandèmia de la covid va paralitzar per complet l'activitat turística mundial. En un indret altament dependent del turisme com són les Illes Balears, aquest fet va suposar una caiguda del PIB del 23,7 %, la més gran de tot l'Estat, quatre vegades superior a la de la Unió Europea (UE) l'any 2020.¹

El 2019, darrer any abans de la crisi sanitària, es varen registrar 1.500 milions d'arribades internacionals de turistes a tot el món.² El mateix any, Espanya va rebre 83.509.153 turistes.³ En el cas de les Illes Balears, varen ser 16.444.773 visitants; són poc més de 100.000 visitants menys que el 2018, quan la xifra va ser de 16.561.348 turistes.⁴ Els dos darrers anys abans de la pandèmia són els dels rècords absoluts de tota la sèrie històrica des que a finals de la dècada de 1950 va començar el primer *boom* turístic de les Balears (Buades, 2014; Murray, 2012; Yrigoy, 2013). De fet, només en la dècada 2009-2019, el nombre de turistes va passar d'11.779.129 (2009) als 16 milions i mig del 2019.

1. *Conjuntura econòmica: 16 març 2021* (en línia), Govern de les Illes Balears, Conselleria de Model Econòmic, Turisme i Treball, Direcció General de Model Econòmic i Ocupació, <<https://www.caib.es/govern/rest/arxiu/4611428>>.

2. «El turismo internacional sigue adelantando a la economía global», a *Organització Mundial del Turisme* (en línia), 20 gener 2020, <<https://www.unwto.org/es/el-turismo-mundial-consolidacion-su-crecimiento-en-2019>>.

3. Dades consultables a la web de l'Institut Nacional d'Estadística.

4. «Turistes amb destinació principal les Illes Balears per període, illa i país de residència», a *Institut d'Estadística de les Illes Balears* (en línia), <https://ibestat.caib.es/ibestat/estadistiques/043d7774-cd6c-4363-929a-703aaa0cb9e0/3f1887a5-b9b7-413b-9159-cb499cf29246/ca/I208002_n301.px>.

Aquest espectacular augment ha anat en paral·lel a l'extensió territorial de l'espai de producció turístic a tot el territori, i de manera exagerada els darrers anys, en el cas específic de Mallorca.⁵ Així, l'anomenat *capitalisme de plataforma* en l'àmbit turístic, com Airbnb, Homerental, HomeAway, etc., ha suposat una transformació no només del sector sinó també de l'experiència turística i de la coexistència, cada vegada més conflictiva, entre locals i visitants —el que s'ha anomenat *turisme de masses* o *overtourism*.⁶ Aquest fenomen, de fet, es dona arreu dels centres turístics del nord de la Mediterrània: ciutats com Barcelona, Venècia, València o Marsella han vist néixer els darrers anys diversos moviments socials que qüestionen l'arribada massiva de turistes i demanen posar-hi límit.

Aquesta conflictivitat generalitzada ha estat estudiada àmpliament en temps recents des de la geografia, l'antropologia o els estudis turístics (*tourist studies*); fins i tot per altres disciplines *a priori* més allunyades, com els estudis literaris.⁷ Malgrat tot, aquesta aproximació crítica als problemes i conflictes d'ordre social, econòmic, cultural o ecològic generats per la indústria turística no han estat tractats, amb aquesta perspectiva i profunditat, des de la musicologia o l'etnomusicologia.

Deia l'etnomusicòloga Jennifer C. Post que els estudis sobre etnomusicologia i turisme eren relativament nous.⁸ Tot i això, existeix una quantitat considerable de literatura sobre etnomusicologia del turisme o *tourism ethnomusicology*,⁹ des que el 1986 l'International Council for Traditional Music (ICTM) va celebrar la seva conferència anual a Jamaica, dedicada a l'impacte del turisme en la música tradicional; d'aquella trobada en va sortir una primerenca publicació, editada per Adrienne Kaeppler, titulada *Come mek me hol' yu han': The impact of tourism on traditional music* (1988).¹⁰ Des d'aleshores, l'interès per aquest camp d'estudi no ha fet més que augmentar, perquè, tal com assenyala Bruno Nettl, el turisme «has emerged as one of the principal ways in which culture contact is now made, and

5. Ivan MURRAY MAS, «Bienvenidos a la fiesta: turistización planetaria y ciudades-espectáculo (y algo más)», *Ecología Política*, núm. 47 (2014), p. 87-91; Margalida MESTRE, «Ciutat i territori a Mallorca», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, vol. 61, núm. 2 (2015), p. 351-368; Sònia VIVES, Onofre RULLAN i Jesús M. GONZÁLEZ, *Geografies de la desposseïció d'habitatge a través de la crisi: Els desnonaments Marca Palma*, 2018.

6. Joaquim VALDIVIELSO i Joan MORANTA, «The social construction of the tourism degrowth discourse in the Balearic Islands», *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 27, núm. 12 (2019), p. 1876-1892; Asunción BLANCO-ROMERO *et al.*, «Not tourism-phobia but urban-philia: Understanding stakeholders' perceptions of urban touristification», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, núm. 83 (2019), p. 1-30.

7. Mercè PICORNELL, «The back side of the postcard: Subversion of the island tourist gaze in the contemporary Mallorcan imaginary», *Island Studies Journal*, vol. 15, núm. 2 (2020), p. 291-314.

8. Jennifer C. POST, «Introduction», a *Ethnomusicology: A contemporary reader*, 2006, p. 1-14.

9. Martin STOKES, «Music, travel and tourism: An afterword», *The World of Music*, vol. 41, núm. 3 (1999), p. 141-155.

10. Adrienne KAEPLER (ed.), *Come mek me hol' yu han': The impact of tourism on traditional music*, 1988.

this is particularly true of arts», i afegeix: «Tourism has helped musicians, dancers, and artists to preserve older forms and also develop syncretic styles and genres».¹¹

El punt de vista que expressava l'eminent etnomusicòleg és, de fet, el de referència en la majoria de monografies sobre música i turisme: bona part dels treballs estan dedicats, tal com ja apuntava la conferència de l'ICTM de 1986, a la revitalització d'escenes o de tradicions locals;¹² a la creació —no sense tensions— de constructes identitaris i d'autenticitat que defineixin i limitin l'exposició turística d'una comunitat concreta,¹³ o l'impuls de festivals o altres recursos culturals per a diversificar l'oferta o implementar noves estratègies turístiques o de diferenciació,¹⁴ el que Chris Gibson i John Connell anomenen *niches*: «where people travel, at least in some part, because of music —and the significance of this for culture, economics and identity».¹⁵

Moltes d'aquestes aproximacions s'han fet des del que s'ha anomenat *etnomusicologia aplicada*, una visió cada vegada més estesa a partir de la necessitat per part dels acadèmics de *dur a la pràctica* o *aplicar* el resultat del nostre treball, *intervenint* a les comunitats i grups amb els quals feim feina o que havíem convertit en objecte d'estudi, sota els principis enunciats per Jeff Todd Titon: «social responsibility, human rights, and cultural and musical equity».¹⁶ Però partint de la premissa bàsica, com apuntava encertadament el mateix autor en un altre article d'anys enrere, que la qüestió no és si intervenir o no, ja que «like it or not, ethnomusicologists intervene».¹⁷ Titon mateix, en col·laboració amb Svanibor Pettan, reincideix en la idea del turisme com una àrea de treball de l'etnomusicologia aplicada:

[...] tourism has offered a major opportunity and challenge for applied ethnomusicologists. Many have been employed as consultants and culture workers in

11. Bruno NETTL, *The study of ethnomusicology: Thirty-three discussions*, 2013, p. 208.

12. Elina CAROLI, «“La tarentule est vivante, elle n'est pas morte”. Musique, tradition, anthropologie et tourisme dans le Salento (Pouilles, Italie)», *Cahiers d'Études Africaines*, núm. 193-194 (2009), p. 257-284; Daniel T. NEELY, «Modern Mento. The emergence of native music in Jamaica tourism», a *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*, 2014, p. 17-43.

13. Jeff T. TITON, «“The real thing”: Tourism, authenticity, and pilgrimage among the Old Regular Baptists at the 1997 Smithsonian Folklife Festival», *The World of Music*, vol. 41, núm. 3 (1999), p. 115-139; Peter DUNBAR-HALL, «Culture, tourism, and cultural tourism: Boundaries and frontiers in performances of Balinese music and dance», *Journal of Intercultural Studies*, vol. 22, núm. 2 (2001), p. 173-187.

14. John CONNELL i Chris GIBSON, *Sound tracks: Popular music, identity and place*, 2003; Jerome CAMAL, «DestiNation: The festival gwoka, tourism, and anticolonialism», a *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*, 2014, p. 231-237.

15. Chris GIBSON i John CONNELL, *Music and tourism: On the road again*, 2005, p. 1

16. Jeff T. TITON, «Applied ethnomusicology: A descriptive and historical account», a *The Oxford handbook of applied ethnomusicology*, 2015, p. 4.

17. Jeff T. TITON, «Music, the public interest, and the practice of ethnomusicology», *Ethnomusicology*, vol. 36, núm. 3 (1992), p. 316.

bringing traditional music to an audience extrinsic to the musical community, as music plays an important role in cultural tourism, which many think can be a driver of local and regional economies while it also sustains older layers of music that are in danger of losing, or have lost, their original cultural contexts.¹⁸

No obstant això, observam com quasi totes aquestes publicacions, el seu enfocament, fins i tot des de la perspectiva de l'etnomusicologia aplicada, tracten sobre àrees històricament empobrides i colonitzades o col·lectius minoritzats (pobles indígenes d'Amèrica o Oceania, països del Sud, etc.), però poc dels conflictes que el turisme —també en la seva vessant musical i sonora— comporta a àrees amb massificació turística com el nord-oest de la Mediterrània, o ciutats com Barcelona, Lisboa, Amsterdam o Venècia —Gibson i Connell, per exemple, les exclouen explícitament de la seva investigació.¹⁹ En canvi, sí que des de posicions més crítiques es comença a plantejar una etnomusicologia o antropologia sonora que presta més atenció als conflictes derivats dels processos de turisticació i gentrificació dels grans centres urbans.²⁰

Aquest posició crítica ens acosta, al camp de l'etnomusicologia, al plantejament d'Ed Emery (2017) d'una etnomusicologia radical²¹ —una idea, aquesta, que ja havia enunciat Charles Keil en una conferència a Washington el 1976.²² Partint dels preceptes consensuats de la disciplina aplicada, Emery proposa, des d'una concepció acadèmica radicalment més polititzada, un desig d'anar més enllà:

The buzzwords in this applied ethnomusicology are familiar. Peace, harmony, empathy, conflict resolution, therapy, development. It is mild, normative, humane, and more or less unthreatening. Nobody could deny that it is good work, because the bloody progress of history leaves us with people who have been traumatised by war and torture, and communities that have been divided by centuries of sectarian bloodletting, and minority communities whose musics are threatened with annihilation —all of whom should have access to the benefits that applied musicology can bring. However, what we are doing is something else. Within this field we differentiate ourselves, because we are driven by urgencies that come from somewhere else.

18. Jeff T. TITON i Svanibor PETTAN, «An introduction to the chapters», a *The Oxford handbook of applied ethnomusicology*, 2015, p. 57.

19. Chris GIBSON i John CONNELL, *Music and tourism: On the road again*, 2005.

20. Íñigo SÁNCHEZ, «Mapping out the sounds of urban transformation: The renewal of Lisbon's Mouraria quarter», a *Toward an anthropology of ambient sound*, 2017, p. 153-167; Paulo C. NUNES i Ana Paula C. PEREIRA, «Marginalised groups and urban festivals in São Paulo and Lisbon: Between social control, urban renewal and gentrification processes», a *Marginalisation and events*, 2009, p. 19-35.

21. Ed EMERY, «Radical ethnomusicology: Towards a politics of “no borders” and “insurgent musical citizenship” - Calais, Dunkerke and Kurdistan», *Ethnomusicology Ireland*, núm. 5 (2017), p. 48-74.

22. Keil la va titular «If there were a radical ethnomusicology, what might a radical ethnomusicologist contribute?». D'aquesta conferència només en tenim el resum que va publicar l'activista Barbara Bick a *Culture and politics: Notes from a conference*, 1976, p. 33-36.

By way of shorthand: an urgency of moments of empowerment that seek to confront Power.²³

Així, i assumint, com deia Titon, que els etnomusicòlegs intervenim, ens agradi o no, Emery ens demana prendre consciència del nostre rol dins el sistema institucional i cultural de reproducció capitalista i, en conseqüència, actuar:

So, ethnomusicologists as “productive subjects” within the global capitalist system of production—but then potentially also as “subjects of resistance”, as “resistant subjectivities” intent on changing the world for the better, and willing to fight for that. And this is where we are heading with the notion of “radical ethnomusicology”.²⁴

Precisament, la moderna indústria turística ha esdevengut un dels principals agents de consolidació de la globalització capitalista,²⁵ tal com denuncia Emery. Freya Higgins-Desbiolles demostra llargament com el turisme modern «was founded on the US domination of the global sphere in the aftermath of the World Wars of the 20th century»²⁶ com una de les noves cares de l'imperialisme contemporani, «expression of imperial and colonial dominance». ²⁷ I en aquest procés, les Illes Balears, com a laboratori primerenc de creació i gestació d'aquest model,²⁸ hi tenen un paper fonamental.

APROXIMACIONS DE L'ETNOMUSICOLOGIA AL TURISME BALEAR

Tot i la importància, cabdal, fonamental, essencial i definitòria del turisme a les Illes Balears i als Països Catalans, en general, del segle XXI, fins fa molt poc no hem començat a veure la publicació d'estudis que, des de la musicologia o àrees semblants, tractin del tema. En citarem només alguns.

23. Ed EMERY, «Radical ethnomusicology: Towards a politics of “no borders” and “insurgent musical citizenship” - Calais, Dunkerke and Kurdistan», *Ethnomusicology Ireland*, núm. 5 (2017), p. 50.

24. Ed EMERY, «Radical ethnomusicology: Towards a politics of “no borders” and “insurgent musical citizenship” - Calais, Dunkerke and Kurdistan», *Ethnomusicology Ireland*, núm. 5 (2017), p. 66.

25. JOAN BUADES, *Exportando paraísos: La colonización turística del planeta*, 2014.

26. Freya HIGGINS-DESBOLLES, «The ongoingness of imperialism: The problem of tourism dependency and the promise of radical equality», *Annals of Tourism Research*, núm. 95 (2022), p. 2.

27. Freya HIGGINS-DESBOLLES, «The ongoingness of imperialism: The problem of tourism dependency and the promise of radical equality», *Annals of Tourism Research*, núm. 95 (2022), p. 5.

28. Macià BLÁZQUEZ, Ivan MURRAY i Antoni A. ARTIGUES-BONET, «La balearización global: el capital turístico en la minoración e instrumentación del Estado», *Investigaciones Turísticas*, núm. 2 (2011), p. 1-28.

A les Illes Balears, el treball que sens dubte inaugura aquest camp és el llibre de Francesc Vicens *Paradise of love o l'illa imaginada*,²⁹ un estudi completíssim de la música i el turisme a Mallorca els anys seixanta del segle passat. També cal comptar dins el nostre camp articles recents d'Antoni Vives-Riera sobre la recopilació de repertori cançonístic a Mallorca com a creador de la imatge turística,³⁰ o el d'aquest mateix autor i Pau Obrador sobre la neofesta del Much de Sineu en el context de la Mallorca altament turistitzada;³¹ semblant a aquest punt de vista, però partint del context del rock català, hi ha el d'un servidor.³² *Magaluf, més enllà del mite*, de Tomeu Canyelles i Gabriel Vives,³³ sense voler ser un treball etnomusicològic sí que té en compte el fenomen musical com a element clau en l'articulació i el desenvolupament de l'espai turístic popular més famós de les Balears.

Pel que fa a les altres illes, a Menorca, Jordi Orell (2020) es va graduar en musicologia a l'Escola Superior de Música de Catalunya amb el treball titulat *Canten 'Los Parranderos'. Música, oci, turisme, identitat i paisatge a la Menorca de la segona meitat del segle XX i principis del segle XXI*.³⁴

El cas d'Eivissa és una mica diferent. *Ibiza*, com a marca turística mundialment reconeguda, és observada, construïda i analitzada des d'una perspectiva completament *etic*, no autòctona. Eivissa és, de fet, un *niche* que atreu un tipus de turisme i visitants que cerquen precisament una experiència sociomusical concreta, vinculada, en part, a la projecció de l'illa com a *paradis perdut* o *escapist paradise*³⁵ i refugi d'experiències de vida bohèmia, contracultural, New Age i hedonista; és el fenomen turístic que Andy Bennett analitza com a «neo-tribes»,³⁶ i Anthony D'Andrea com a «global nomads»:

About Ibiza itself, many interviewees noted that the place suits lifestyles driven by 'passion', 'fun' and 'bohemianism'. Others praised the variety of social types that coexisted there. New Agers pointed out the 'spiritual' and 'energetic' qualities of the island, considered a center for 'spiritual learning and healing'. Opinions about the general situation were prompted under the caption 'the best and the worst in Ibiza'. Two typical answers referred to the negative side. Alternative expatriates regretted that mass tourism led to environmental degradation, consumerism, selfishness and

29. Francesc VICENS, *Paradise of love o l'illa imaginada*, 2012.

30. Antoni VIVES-RIERA, «Tourism and nationalism in the production of regional culture: The shaping of Majorca's popular songbook between 1837 and 1936», *Nations and Nationalism*, vol. 24, núm. 3 (2018), p. 695-715.

31. Pau OBRADOR i Antoni VIVES-RIERA, «Festive traditions and tourism in Mallorca: Ludic transgressions and the disruption of otherness», *Tourist Studies*, vol. 20, núm. 1 (2019), p. 1-43.

32. Amadeu CORBERA, «Neoliberalism: Counter-touristic musical practices in a Mediterranean paradise», a *From mosaic to net: Mediterranean musicscapes in contemporary Spain*, en premsa.

33. Tomeu CANYELLES i Gabriel VIVES, *Magaluf, més enllà del mite*, 2020.

34. Jordi ORELL, *Canten 'Los Parranderos': Música, oci, turisme, identitat i paisatge a la Menorca de la segona meitat del segle XX i principis del segle XXI*, 2020.

35. Chris GIBSON i John CONNELL, *Music and tourism: On the road again*, 2005.

36. Andy BENNETT, «'Chilled Ibiza': Dance tourism and the neo-tribal island community», a *Island musics*, 2004, p. 123-136.

undesired work rhythms. Businesspeople, however, readily criticized the bureaucracy as the main hindrance to the economic development of the island. Yet, they all agreed that the worst of Ibiza lies in Sant Antoni, a town with low-quality tourism for rowdy 'lager louts' hosted in cheap two-star hostels. On the other hand, there was unanimity about the best in Ibiza: the natural beauties and the countryside, which exerted a mesmerizing effect upon expatriates.³⁷

A diferència de Bennett o Gibson i Connell, D'Andrea sí que reconeix que l'excés de turisme i pressió demogràfica de l'illa provoca «environmental pressures on water and energy, in addition to problems with pollution, traffic jams and social stress»,³⁸ però només per com aquests problemes afecten les relacions d'aquests nòmades globals que han anat a parar a Eivissa, i no de com ho viuen o hi sobreviuen els locals o treballadors precaris del sector hotelier: «Inflation, overwork, pollution, surveillance, urbanization and overpopulation compel expressive expatriates to re-evaluate their insertion in such transformed environments». Tot i això, D'Andrea observa encertadament al llarg del seu llibre el rol que té aquest imaginari contracultural en la destrucció accelerada d'Eivissa: «the hippie scene must be considered in the context of capitalist predation that marks the socio-economic life of the island».⁴⁰

Sense sortir d'aquest paradigma sobre Eivissa, el geògraf cultural Hugo Capellà va un pas més enllà: per ell, les experiències sociomusicals que l'illa proveeix representen, des de la perspectiva *queer* i la crítica postmoderna, un espai de llibertat sexual i identitària, de contrarelat de les formes de vida i de socialització sota el capitalisme; Eivissa és, per Capellà, «one of the clearest challenges to modern Western thought».⁴¹

Ibiza as a good merge where dissidence is possible, and appears as an anti-model. It does not seek to establish itself as a followed pattern and it must be understood more as an initiation to the discovery of oneself (thought being), away from both traditional models (patriarchal/neoliberal) and alternative models (neo-Marxist/social struggle).⁴²

37. Anthony D'ANDREA, *Global nomads: Techno and New Age as transnational counter-cultures in Ibiza and Goa*, 2007, p. 59.

38. Anthony D'ANDREA, *Global nomads: Techno and New Age as transnational counter-cultures in Ibiza and Goa*, 2007, p. 46.

39. Anthony D'ANDREA, *Global nomads: Techno and New Age as transnational counter-cultures in Ibiza and Goa*, 2007, p. 223.

40. Anthony D'ANDREA, *Global nomads: Techno and New Age as transnational counter-cultures in Ibiza and Goa*, 2007, p. 90.

41. Hugo CAPELLÀ, «A disrupting merge perspective on gender: The case of Ibiza», a *Responses to geographical marginality and marginalization*, 2020, p. 149, coll. «Perspectives on Geographical Marginality», 5.

42. Hugo CAPELLÀ, «A disrupting merge perspective on gender: The case of Ibiza», a *Responses to geographical marginality and marginalization*, 2020, p. 159, coll. «Perspectives on Geographical Marginality», 5.

Però aquest model d'Eivissa *queer*, que Capellà arriba a definir com a anarquista o *queer-anarquista*, no té en compte «els interessos que determinen la producció d'aquest espai d'acumulació de capital i de desposseïció territorial»,⁴³ ecològica o cultural. L'ús del terme *anarquista*, en aquest marc de negació de la dialèctica de classes i de les desigualtats ecològiques, socials i econòmiques intrínseques dels espais turístics, resulta si més no curiós.

LA NECESSITAT D'UNA ETNOMUSICOLOGIA RADICAL I CRÍTICA DEL TURISME

Com hem vist fins ara, un dels problemes, al nostre entendre, que observam en el corpus general de l'etnomusicologia del turisme, tant en la vessant més teòrica com en la més pràctica o aplicada, és la manca d'una perspectiva crítica en termes estructurals. Climent Picornell ens avisa, precisament, que els impactes que provoca el turisme «son el resultado de una compleja interacción de fenómenos»,⁴⁴ que ell resumeix en dos grans conjunts:

a) Impactes entre turistes i lloc de destí i població i la seva capacitat de càrrega econòmica, social o mediambiental.

b) Impactes generats pels turistes i els seus processos de presa de decisions, que no sempre presenten una continuïtat de causa-efecte. L'autor posa l'exemple que moltes decisions es prenen en àrees urbanes i de concentració del món desenvolupat i tenen conseqüències a les perifèries o àrees del Sud.

I és obvi que, dins aquesta interacció de fenòmens, la música, o l'activitat musical que envolta aquest model de negoci, n'és un i, fins i tot, en alguns casos o *niches*, com Eivissa, és essencial i necessari per la (re)creació de l'espai turístic. El cas de la Pitiüsa Major és paradigmàtic en molts aspectes en aquest sentit: després d'esdevenir, a finals de la dècada de 1990, un dels principals destins turísticofestius d'Europa, a principis del segle XXI, el model *Ibiza* d'hedonisme, *raves* i estètica contracultural es va estendre per tot el món:

Dance tourists, wether in search of new and different venues and scenes, frustrated with increasingly crowded (and regulated) Ibiza, or desiring something more than the 'cheesy Eurotrance' that had come to dominate Ibiza, moved elsewhere, including such Asian sites as Goa.⁴⁵

És la globalització de les *ciutats-festa*, «templos del placer-consumo y del capital», en paraules d'Ivan Murray.⁴⁶ El Carib ha estat el principal indret de pe-

43. Macià Blázquez (2021) en comunicació personal.

44. Climent PICORNELL, «Los impactos del turismo», *Papers de Turisme*, núm. 11 (1993), p. 68.

45. Chris GIBSON i John CONNELL, *Music and tourism: On the road again*, 2005, p. 193.

46. Ivan MURRAY MAS, «Bienvenidos a la fiesta: turistización planetaria y ciudades-espectáculo (y algo más)», *Ecología Política*, núm. 47 (2014), p. 87.

netració de les cadenes mallorquines, com Riu, Iberostar, Melià o Globalia, que hi han exportat, gràcies al suport financer de les institucions del capitalisme global (Wall Street, Banc Mundial, Banc Interamericà de Desenvolupament), el seu model de sol i platja i el seu saber fer —també de precarització econòmica i ecològica.⁴⁷ Així, tal com assenyalen Blázquez, Murray i Artigues-Bonet, l'expansió planetària del model turístic balear, iniciada a mitjans de la dècada de 1980, ha suposat «la mercantilització turística del territorio y de los recursos naturales, dando lugar a procesos de desposesión de las poblaciones locales y de deterioro democrático».⁴⁸ Els autors utilitzen el concepte *acumulació per desposseïó*, encunyat pel geògraf David Harvey⁴⁹ per descriure aquest procés:

La difusión del capital turístico ha implicado, entre otros, procesos de privatización del agua y de la costa que sustituyen el libre acceso por el de las condiciones de mercado (precio y renta). Así ocurre que se asocian el deterioro socio-ecológico y el democrático, en el ejercicio del poder para favorecer la acumulación por desposesión. David Harvey (2004) define la acumulación por desposesión para explicar cómo el capital se apropia de esferas de la vida, espacios y recursos naturales que hasta entonces habían quedado al margen de la lógica del mercado. En la mayoría de los casos se trata de bienes de titularidad pública, bienes comunes o bienes de acceso libre. David Harvey considera que la lógica de la acumulación por desposesión se mantiene a lo largo de toda la historia del capitalismo y es la clave de su expansión espacial a lo largo de todo el planeta. Los mecanismos más comunes de acumulación por desposesión son la privatización de lo público, en general, y la mercantilización de la naturaleza y de los bienes comunes, en particular. La urbanización y «turistización» de extensos litorales se produce, frecuentemente en el Sur, mediante la apropiación y privatización de recursos y territorios que aún conservaban un carácter de «bien común».⁵⁰

Seríem injusts si no reconeguéssim que alguna cosa de tot això es comença a reflectir en publicacions etnomusicològiques. *Sun, sea, and sound*, per exemple, és un llibre col·lectiu coordinat per Timothy Rommen i Daniel T. Neely: «Music

47. Joan BUADES, *Exportando paraísos: La colonización turística del planeta*, 2014; Macià BLÁZQUEZ, Ernest CAÑADA i Ivan MURRAY, «Búnker playa-sol. Conflictos derivados de la construcción de enclaves de capital transnacional turístico español en El Caribe y Centroamérica», *Scripta Nova: Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales* (en línia), vol. xv, núm. 368 (2011), <<https://raco.cat/index.php/ScriptaNova/article/view/244215>>.

48. Macià BLÁZQUEZ, Ivan MURRAY i Antoni A. ARTIGUES-BONET, «La balearización global: el capital turístico en la minoración e instrumentación del Estado», *Investigaciones Turísticas*, núm. 2 (2011), p. 3.

49. David HARVEY, «El “nuevo” imperialismo: acumulación por desposesión», *Socialist Register*, núm. 40 (2004), p. 99-129.

50. Macià BLÁZQUEZ, Ivan MURRAY i Antoni A. ARTIGUES-BONET, «La balearización global: el capital turístico en la minoración e instrumentación del Estado», *Investigaciones Turísticas*, núm. 2 (2011), p. 5.

and tourism in the circum-Caribbean», es subtitula.⁵¹ Hi llegim un capítol de Sydney Hutchinson sobre música i turisme a la República Dominicana, un dels països amb més inversió de l'empresariat hotelier mallorquí des de finals del segle XX.⁵² L'autora explica, certament, la discriminació racial en la contractació del personal dels complexos turístics, fins i tot dels grups de dansaires de música folklòrica, per donar la idea als turistes d'un país més blanc del que realment és, encara que molts dels músics per això mateix no siguin dominicans i el resultat de l'espectacle sigui, per als autòctons, un «incríble desastre».⁵³ Hutchinson també esmenta els problemes de precarietat laboral, discriminació i degradació ambiental d'aquest model. El mateix fa Vincenzo Perna a un altre capítol sobre Cuba: la seva anàlisi de la timba cubana a partir de 1990 li permet observar «the conservatism of Cuban institutions in matters of race, gender and culture»,⁵⁴ l'auge del turisme sexual a l'illa i una redistribució molt desigual de la riquesa que genera el sector turístic.

Tanmateix, en aquests texts ens hi costa veure la mirada etnomusicològica a través de la qual desxifrar les relacions intrínseques que conformen el sistema global d'explotació laboral, de gènere i ecològica del turisme de complexos turístics i tot inclòs —de factura balear—, i que ens hauria de fer actuar com a subjectes de resistència en la doble i inseparable esfera d'allò personal i acadèmic: malgrat que no és un treball etnomusicològic, ens agrada, per com és de revelador des de la perspectiva acadèmica feminista, l'estudi de Pritchard i Morgan,⁵⁵ que posa en relleu les relacions heteropatriarcal dels espais turístics en l'àmbit cultural i, fins i tot, urbanístic.

Tornem, doncs, a Mallorca i a les Balears, on tot això —tota aquesta innovació turística— va començar; on es va inventar la *balearització* com a procés descrit d'urbanització massiva per a finalitats turístiques a finals de la dècada de 1960,⁵⁶ com la construcció del espais turístics de Magaluf o l'Arenal de Palma. Aquí, i com dèiem, malgrat tot això, l'etnomusicologia, o els etnomusicòlegs, més aviat, tenim pendent d'analitzar i crear un corpus teòric i discursiu crític amb el fenomen turístic a partir dels seus impactes i dels metabolismes socials i ecològics que el sostenen, des d'un punt de vista *emic*: d'observar els processos d'acumulació de capital turístic a través del fet musical.

51. Timothy ROMMEN i Daniel T. NEELY (ed.), *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*, 2014.

52. Joan BUADES, *Exportando paraísos: La colonización turística del planeta*, 2014.

53. Sydney HUTCHINSON, «Outsider, insider, and imagined tourists: Musical and cultural tourism in the Dominican Republic», a *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*, 2014, p. 155.

54. Vincenzo A. PERNA, «Selling Cuba by the sound: Music and tourism in Cuba in the 1990s», a *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*, 2014, p. 64.

55. Annette PRITCHARD i Nigel J. MORGAN, «Privileging the male gaze: Gendered tourism landscapes», *Annals of Tourism Research*, vol. 24, núm. 4 (2000), p. 884-905.

56. Climent PICORNELL, «Los impactos del turismo», *Papers de Turisme*, núm. 11 (1993), p. 65-91.

Aquesta mirada crítica, però, ha de ser bidireccional: com a acadèmics, hem d'observar a través del fet musical els processos d'acumulació per desposseïció de l'activitat turística a casa nostra; però això també ens exigeix revisar-nos a nosaltres mateixos i el nostre paper institucional, en tant que «subjectes productius»⁵⁷ dins el magma sociopolític sobre el qual se sustenta el consens turístic balear.⁵⁸

Recordem, una vegada més i les vegades que faci falta, que els etnomusicòlegs, ens agradi o no, tanmateix intervenim. I una de les nostres intervencions més habituals és en els processos de patrimonialització. De la creació d'aquest espai, físic o virtual-comunitari, farcit d'elements emblemàtics, ens n'adverteixen Michel de Certeau i Luce Giard:

Sustrae de los usuarios lo que presenta a los observadores. Depende de una operación teatral, pedagógica y/o científica que retira de su utilización cotidiana (ayer u hoy) los objetos que ofrece a la curiosidad, a la información o al análisis. Los hace pasar de un sistema de prácticas (por medio de una red de practicantes) a otro [...] produciendo esta sustitución de destinatarios [...].

Una política de rehabilitación busca operar entre los «conservadores» y los «vendedores». [...] Una desappropriación de sujetos acompaña la rehabilitación de objetos [...].⁵⁹

Fixem-nos, per exemple, en el *Cant de la Sibilla*. Des de principis del segle XXI s'ha vertebrat tot un discurs identitari al voltant de la representació, capitalitzat al seu moment pel Consell de Mallorca, que mirava així de combinar aquesta defensa d'una certa mallorquinitat amb la *Sibilla* com a exemple per una banda, i amb requalificacions urbanístiques i la construcció de grans infraestructures viàries per l'altra, que aixecaren una gran contestació social.⁶⁰ La proclamació, l'any 2010, del *Cant de la Sibilla* com a patrimoni cultural i immaterial de la humanitat per la UNESCO va ser la culminació d'aquesta política —mentre s'han continuat les grans obres i creixements turisticourbanístics—; els etnomusicòlegs mallorquins varen aportar material molt important per a la preparació de la candidatura.⁶¹ Ara, aquesta mateixa nominació dins l'inventari de la UNESCO serveix com a nou reclam turístic per a la temporada d'hivern a Mallorca.⁶²

57. Ed EMERY, «Radical ethnomusicology: Towards a politics of “no borders” and “insurgent musical citizenship” - Calais, Dunkerke and Kurdistan», *Ethnomusicology Ireland*, núm. 5 (2017), p. 50.

58. Antoni PALLICER i Macià BLÁZQUEZ, «Turismo y caciquismo hotelero en las Baleares: la publicación *Tot Inclòs* i la quiebra del consenso social», *Ecología Política*, núm. 52 (2017), p. 88-92.

59. Michel de CERTEAU i Luce GIARD, «Al alimón», a *La invención de lo cotidiano: 2. Habitar, cocinar*, 1999, p. 140-141.

60. Gabriel MAYOL ARBONA, *En defensa de la terra: Les mobilitzacions ecologistes a Mallorca (1983-2007)*, 2021.

61. Jaume AYATS et al. (dir.), *La Sibilla i les Matines a Mallorca*, 2006.

62. El *Cant de la Sibilla* [en línia], l'espectacle de la tradició musical, <<https://www.illesbalears.travel/article/ca/mallorca/el-cant-de-la-sibilla-lespectacle-de-la-tradicio-musical>>.

Així, l'acumulació per desposseïció del negoci turístic acaba per mercantilitzar també allò intangible: un fet musical com la *Sibilla*, element vistós que exposa un conjunt de relacions socials i pràctiques culturals de la comunitat dels mallorquins, és venut al mostrador turístic i consumit, com un producte-objecte més, pels turistes-consumidors; les xarxes de reproducció cultural i dinàmiques comunitàries que s'esdevenen al voltant d'aquest esdeveniment són també «empaquetades» i comercialitzades per al benefici del negoci turístic hotelier i les seves necessitats segons la demanda i l'oferta del mercat, *desapropiades* del seu ús habitual, segons la terminologia de Certeau, o *desposseïdes*, tal com diu David Harvey. I tot això ha estat possible també amb la nostra ajuda —en la qual m'incloc—, de feina i recerca, amb la documentació elaborada al llarg dels anys, que ha servit i serveix per a la perpetuació institucional d'aquestes dinàmiques. Fet i fet, és el que també ens diu Jeff T. Titon en uns dels seus assaigs sobre ecomusicologia:

Even movements to conserve or safeguard intangible cultural heritage are couched in terms of the prevailing economic rationality when they argue that heritage tourism fuels the local economy and that arts education stimulates the creativity needed for innovation that will help corporations compete globally.⁶³

Titon mateix conclou que els programes de patrimonialització de la UNESCO «confuses cultural values with economic value and leads to unsustainable consequences».⁶⁴

L'ECOMUSICOLOGIA DEL TURISME

Entenem per *ecomusicologia* una musicologia fonamentada en el que Murray, Rullan i Blázquez anomenen *alternativa ecologista*:

[La que] cuestiona las raíces profundas de un problema ecológico centrado en la dominación del Centro sobre la Periferia en el sistema de la economía-mundo. Así planteado, mientras el ambientalismo sólo pretende actuar sobre «el eco en superficie» el ecologismo aspira a combatir los fenómenos de profundidad responsables de aquellos «ecos».⁶⁵

63. Jeff T. TITON, «The nature of ecomusicology», *Música e Cultura*, 8 (2013), p. 17.

64. Jeff T. TITON, «A sound economy», a *Transforming ethnomusicology*, vol. II: *Political, social and ecological issues*, 2021, p. 26.

65. Ivan MURRAY, Onofre RULLAN i Macià BLÁZQUEZ, «Las huellas territoriales de deterioro ecológico. El trasfondo oculto de la explosión turística en Baleares», *Scripta Nova: Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales* (en línia), vol. 9, núm. 199 (2005). <<https://revistes.ub.edu/index.php/ScriptaNova/article/view/909>>.

Així, per tant, aquesta ecomusicologia que emergeix com un dels nous camps de treball de la nostra disciplina, en la línia apuntada, ha de ser necessàriament crítica:

Ecomusicology is critical reflection upon music and sound, set against the backdrop of this epochal environmental crisis. [...] Ecocritical theory recognizes that our current environmental crisis is the effect of harmful patterns of social action that have calcified over the centuries into pervasive traditions and institutions. In the long view, every aspect of daily life in the developed and developing world is complicit in this crisis.⁶⁶

Com plantegen Aaron Allen i Kevin Dawe, l'ecomusicologia intenta donar resposta a una pregunta bàsica i urgent dels nostres dies: «How do humanists contribute to confronting some of the gravest threats to humanity, and how, in particular, can music scholars contribute to the study of the environmental crisis?».⁶⁷ Dit d'una altra manera: tenim res a dir, els etnomusicòlegs, sobre el problema més gran del segle XXI, que és la crisi ecològica mundial? I acostant-ho a la nostra escala local: tenim res a dir, els etnomusicòlegs dels Països Catalans, especialment a les Illes Balears, sobre els problemes ecològics que tenim aquí, derivats fonamentalment de la gran dependència del turisme i que ara mateix són al centre de l'agenda pública del nostre país?

L'ecomusicologia és encara una àrea molt jove, en continu desenvolupament a mesura que s'agreguen els problemes ecològics i que, com altres subdisciplines de l'etnomusicologia, té els seus orígens en el món acadèmic nord-americà. Treballs recents que s'esbiaixen sota la mateixa mirada *etic* que els de la musicologia del turisme que dèiem al principi: revitalització de tradicions locals, constructes identitaris o festivals de música, en aquest cas, però a partir de la interacció amb la natura o a partir de desastres naturals o conflictes ambientals,⁶⁸ i que paradoxalment no tenen en compte el desgast ecològic i els sistemes d'acumulació per desposseïció a través dels quals opera la indústria turística. És el cas, per exemple, de l'anàlisi de Julianne Graper sobre la relació musical de la ciutat d'Austin amb una gran colònia de ratpenats cuallargs brasilers (*Tadarida brasiliensis*) —la colònia urbana de ratpenats més gran del món—, i com, gràcies a campanyes ecologistes, l'opinió pública va canviar de voler-la exterminar a convertir els ratpenats en una marca d'identitat i de promoció de la ciutat i element central de la seva escena musical actual, fins al punt que avui dia «Mexican free-tailed bats now generate an estimated \$12 million annual income for the city of Austin through ecotourism».⁶⁹

66. James R. EDWARDS, «Critical theory in ecomusicology», a *Current directions in ecomusicology*, 2016, p. 153-154.

67. Aaron S. ALLEN i Kevin DAWE, «Ecomusicologies», a *Current directions in ecomusicology*, 2016, p. 10.

68. Mark PEDELTY *et al.*, «Ecomusicology: Tributaries and distributaries of an integrative field», *Music Research Annual*, vol. 3 (2022), p. 1-36.

69. Julianne GRAPER, «Bat City: Becoming with bats in the Austin music scene», *MUSICultures*, vol. 45, núm. 1-2 (2018), p. 14-34.

Gràcies entre d'altres coses al cas que descriu Graper, actualment Austin es presenta «as a creative, progressive, eco-friendly city committed to all of the principles of urban sustainability»,⁷⁰ és a dir, com un model de desenvolupament eco-cultural per a la resta de grans urbs nord-americanes. Però aquesta narrativa tan progressista té alhora un impacte enorme en els processos de gentrificació i segregació urbans:

Within the central areas of the city, namely the downtown, rests the sustainability spectacle: an amenity-rich eco-topia with marketable appeal to the more skilled and moneyed members of the creative class. Broadly speaking, outside of the city centre lies an increasingly marginalised working class relegated to peripheral spaces, where lack of access to city services and length of commute are already contributing to rapidly increasing suburban poverty (Rice, 2013), as well as increased traffic congestion and lengthier commutes in the surrounding counties [...].

Much of what is occurring in Austin is highly reminiscent of Dooling's (2009, 2012) concept of eco-gentrification, but in a much more pervasive manner. Eco-gentrification is a critical concept that identifies planning approaches that use public green spaces as tools for encouraging social reform and public health in name, but ultimately facilitate the promotion of financial benefit for private property owners and deny access to vulnerable populations.⁷¹

És sorprenent, doncs, que l'anàlisi ecomusicològica de Graper sobre l'escena musical d'Austin i la seva interacció amb la gran colònia de *Tadarida brasiliensis* no tenguin en compte com aquest fet alimenta els processos d'expropiació social i de recursos de les classes populars urbanes derivats del turisme i no vagi, per tant, a les *arrels profundes necessàries* per a plantejar qualsevol alternativa ecologista per afrontar la crisi actual.

El mateix podem dir del model turístic català: necessita consumir una gran quantitat de recursos naturals per a mantenir-se.⁷² Per tant, i com ja s'ha apuntat, a part dels conflictes socioidentitaris, de classe o de gènere, la indústria turística també comporta una problemàtica socioecològica que no podem obviar i que necessitem enfocar també des de l'etnomusicologia.

En aquest sentit, ens trobam en una situació privilegiada paradoxal. Mentre que, d'una banda, els Països Catalans són una autèntica potència turística europea i mundial —especialment les Illes Balears, Benidorm i la ciutat de Barcelona—, amb tots els problemes d'ordre ecosocial que això comporta, de l'altra, tenim set centres d'ensenyament superior i recerca amb graus i màsters de musicologia i etnomusicologia: els conservatoris superiors de música de València i d'Alacant, la

70. Joshua LONG, «Constructing the narrative of the sustainability fix: Sustainability, social justice and representation in Austin, TX», *Urban Studies*, vol. 53, núm. 1 (2016), p. 166.

71. Joshua LONG, «Constructing the narrative of the sustainability fix: Sustainability, social justice and representation in Austin, TX», *Urban Studies*, vol. 53, núm. 1 (2016), p. 167.

72. Ivan MURRAY MAS, *Geografies del capitalisme balear: poder, metabolisme socioeconòmic i petjada ecològica d'una superpotència turística*, 2012.

Universitat Internacional de València, la Universitat Autònoma de Barcelona, l'Escola Superior de Música de Catalunya, el Conservatori Superior de Música de les Illes Balears i el Conservatori Regional «Montserrat Caballé» de Perpinyà —que ofereix el grau conjuntament amb la Universitat de Perpinyà. Tenim una posició excel·lent per a desenvolupar una mirada *emic*, com a natiu d'àrees amb massificació turística, de la musicologia o etnomusicologia del turisme, que introdueix també la necessària perspectiva ecomusicològica en un sentit crític i radical.

Aquesta perspectiva hauria de tractar aspectes com la contaminació acústica (avions, creuers, cotxes, etc.) lligada a la construcció de la infraestructura necessària (ampliació de ports, aeroports i autopistes) per als desenvolupaments turísticourbanístics, o l'extensió de la ciutat-festa i la seva activitat sonora⁷³ per tot el territori,⁷⁴ fins i tot a la mar, amb les famoses *boat-parties* que envaeixen espais protegits com, a les Illes, les reserves marines de Calvià o el nord de Mallorca. Un altre camp hauria de ser l'observació de la mirada turística i les noves identitats —fins i tot neocolonials—⁷⁵ que produeixen i es reproduïxen en els espais turístics del nostre país a través de la música, tant en els seus orígens⁷⁶ com en l'actualitat —com ho són els famosos anuncis de la marca cervesera Estrella Damm—,⁷⁷ i com aquesta sustenta i recrea les relacions socioecològiques, per exemple, paisatgístiques o de consum, intrínseques a les necessitats de consum de la indústria.

Però també cal descolonitzar aquesta mirada des d'una epistemologia *emic*,⁷⁸ així, hem d'atendre sota aquests dos prismes, socioecològic i descolonial, noves pràctiques musicals locals contraturístiques, com les neofestes mallorquines, o l'emergència d'una escena pop a Mallorca els darrers anys, en llengua catalana, que actualitza o s'apropia, en les seves cançons o en la seva posada en escena, d'elements folk i ètnics dissociats del sedàs turístic.⁷⁹ Són, aquests, només alguns exemples del que, des d'una perspectiva acadèmica, haurem d'atendre els propers

73. Josep MARTÍ, «Música i festa: algunes reflexions sobre les pràctiques musicals i la seva dimensió festiva», *Anuario Musical*, núm. 57 (2002), p. 277-293.

74. Margalida MESTRE, «Ciutat i territori a Mallorca», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, vol. 61, núm. 2 (2015), p. 351-368.

75. Hazel ANDREWS, «Feeling at home: Embodying Britishness in a Spanish charter tourist resort», *Tourist Studies*, vol. 5, núm. 3 (2005), p. 247-266; Julien RAOUT, «Mondialisation musicale et tourisme: Le cas de la Guinée Conakry et du Maroc», a *Art et transculturalité au Maghreb: Incidences et résistances*, 2007, p. 77-84; Waleed HAZBUN, «Modernity on the beach: A postcolonial reading from southern shores», *Tourist Studies*, vol. 9, núm. 3 (2009), p. 203-222.

76. Francesc VICENS, *Paradise of love o l'illa imaginada*, 2012.

77. Francesc VICENS, «Música i cultura audiovisual en la construcció del tòpic turístic de la mediterraneïtat: la recepció de l'anunci d'Estrella Damm a Menorca», a *Cultura turística i identitats múltiples a les Illes Balears: Passat i present*, 2021, p. 109-136.

78. Sarah N. R. WIJESINGHE, «Researching coloniality: A reflection on identity», *Annals of Tourism Research*, núm. 82 (2020); Freya HIGGINS-DESBIOLLES, «The ongoingness of imperialism: The problem of tourism dependency and the promise of radical equality», *Annals of Tourism Research*, núm. 95 (2022), p. 1-12.

79. Amadeu CORBERA, «Neoliberalism: Counter-touristic musical practices in a Mediterranean paradise», a *From mosaic to net: Mediterranean musicscapes in contemporary Spain*, en premsa.

anys en el context crític del canvi climàtic i l'acceleració que derivi de les crisis socials i econòmiques.

Cal que actuem, doncs, des de l'ètica de la responsabilitat que promou l'etnomusicologia aplicada, que sempre ha vist el turisme com un camp d'actuació possible. Però també que siguem, des de la nostra petita posició institucional, subjectes de resistència en els termes que planteja Emery. Aquesta dicotomia no és senzilla de resoldre i, possiblement, comporta una gamma ampla de matisos, excepcions, singularitats i més línies taronges que vermelles, segons el cas i les necessitats de cadascú. Però el simple fet de plantejar-nos obertament i discursivament el nostre rol, acadèmic i professional, des de la base de la radicalitat és o pot ser alliberador, trencador i, per això mateix, resistent; així ens ho diu Ian Biddle:

[...] whilst constraining musicology to a genteel consensus by no means leads to the violence that Laclau and Mouffe identify as the outcome of such enforcement, we can imagine it leading (if it hasn't already) to a situation in which a set of quasi-tribal alliances governs appointments, acceptances for publication, promotion and the doling out of the benefits of disciplinary validation. There is no guarantee that the agonism I propose can guarantee this will not be (or is not already) the case, but I am persuaded by Laclau and Mouffe in this at least: an enforced genteel consensus is no way to generate strong and thoughtful discourse.⁸⁰

Els Països Catalans i, especialment, les Balears som, en l'escenari contemporani, el vòrtex on convergeixen les contradiccions i desigualtats del sistema-món europeu, dins una pura relació doblement perifèrica, respecte als estats en què vivim i a la UE, sense capacitat real d'incidència política institucional; aquesta exposició també ens sotmet a un major grau de turbulències quan el sistema entra, com ara, en crisi. Com a musicòlegs i etnomusicòlegs, però especialment com a ciutadans, no podem deixar de reflexionar i actuar contra aquests vells i nous sistemes de dominació i els mecanismes de degradació ecològica i social, que en el nostre cas es focalitzen en una indústria turística basada en un creixement il·limitat i un espoli constant dels recursos naturals al servei dels interessos del capital en un territori petit i limitat.

BIBLIOGRAFIA

- ALLEN, Aaron S.; DAWE, Kevin. «Ecomusicologies». A: ALLEN, Aaron S.; DAWE, Kevin (ed.). *Current directions in ecomusicology*. Nova York: Routledge, 2016, p. 1-16.
- ANDREWS, Hazel. «Feeling at home: Embodying Britishness in a Spanish charter tourist resort». *Tourist Studies* [en línia], vol. 5, núm. 3 (2005), p. 247-266. <<https://doi.org/10.1177/1468797605070336>>.

80. Ian BIDDLE, «On the radical in musicology», *Radical Musicology* (en línia), núm. 1 (2006), <<http://www.radical-musicology.org.uk/2006/Biddle.htm>>.

- AYATS, Jaume [et al.] (dir.). *La Sibil·la i les Matines a Mallorca*. Palma: Consell de Mallorca, 2006. [DVD]
- BENNETT, Andy. «'Chilled Ibiza': Dance tourism and the neo-tribal island community». A: DAWE, Kevin (ed.). *Island musics*. Oxford: Berg, 2004, p. 123-136.
- BICK, Barbara. *Culture and politics: Notes from a conference*. Washington: Institute for Policy Studies, 1976.
- BIDDLE, Ian. «On the radical in musicology». *Radical Musicology* [en línia], núm. 1 (2006). <<http://www.radical-musicology.org.uk/2006/Biddle.htm>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- BLANCO-ROMERO, Asunción [et al.]. «Not tourism-phobia but urban-philia: Understanding stakeholders' perceptions of urban touristification». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles* [en línia], núm. 83 (2019), p. 1-30. <<https://doi.org/10.21138/bage.2834>>.
- BLÁZQUEZ, Macià; CAÑADA, Ernest; MURRAY, Ivan. «Búnker playa-sol. Conflictos derivados de la construcción de enclaves de capital transnacional turístico español en El Caribe y Centroamérica». *Scripta Nova: Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales* [en línia], vol. xv, núm. 368 (2011). <<https://raco.cat/index.php/ScriptaNova/article/view/244215>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- BLÁZQUEZ, Macià; MURRAY, Ivan; ARTIGUES-BONET, Antoni A. «La balearización global: el capital turístico en la minoración e instrumentación del Estado». *Investigaciones Turísticas*, núm. 2 (2011), p. 3. També disponible en línia a: <<https://hdl.handle.net/10045/20076>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- BUADES, Joan. *Exportando paraísos: La colonización turística del planeta*. Barcelona: Alba Sud, 2014.
- CAMAL, Jerome. «DestiNation: The festival gwoka, tourism, and anticolonialism». A: ROMMEN, Timothy; NEELY, Daniel T. (ed.). *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*. Nova York: Oxford University Press, 2014, p. 231-237.
- CANYELLES, Tomeu; VIVES, Gabriel. *Magaluf, més enllà del mite*. Palma: Lleonard Muntaner, 2020.
- CAPELLÀ, Hugo. «A disrupting merge perspective on gender: The case of Ibiza». A: NEL, Etienne; PELC, Stanko (ed.). *Responses to geographical marginality and marginalization* [en línia]. Cham: Springer, 2020, p. 143-163. (Perspectives on Geographical Marginality; 5). <https://doi.org/10.1007/978-3-030-51342-9_9>.
- CAROLI, Elina. «“La tarentule est vivante, elle n'est pas morte”». *Musique, tradition, anthropologie et tourisme dans le Salento (Pouilles, Italie)*. *Cahiers d'Études Africaines*, núm. 193-194 (2009), p. 257-284.
- CERTEAU, Michel de; GIARD, Luce. «Al alimón». A: CERTEAU, Michel de; GIARD, Luce; MAYOL, Pierre (ed.). *La invención de lo cotidiano: 2. Habitar, cocinar*. Ciutat de Mèxic: Universidad Iberoamericana, 1999, p. 133-149.
- CONNELL, John; GIBSON, Chris. *Sound tracks: Popular music, identity and place*. Oxford: Routledge, 2003.
- CORBERA, Amadeu. «Neoliberalism: Counter-touristic musical practices in a Mediterranean paradise». A: BERMÚDEZ, Silvia; MORA, Kiko (ed.). *From mosaic to net: Mediterranean musicscapes in contemporary Spain*, en premsa.
- D'ANDREA, Anthony. *Global nomads: Techno and New Age as transnational counter-cultures in Ibiza and Goa*. Nova York: Routledge, 2007.

- DUNBAR-HALL, Peter. «Culture, tourism, and cultural tourism: Boundaries and frontiers in performances of Balinese music and dance». *Journal of Intercultural Studies*, vol. 22, núm. 2 (2001), p. 173-187.
- EDWARDS, James R. «Critical theory in ecomusicology». A: ALLEN, Aaron S.; DAWE, Kevin (ed.). *Current directions in ecomusicology*. Nova York: Routledge, 2016, p. 153-164.
- EMERY, Ed. «Radical ethnomusicology: Towards a politics of “no borders” and “insurgent musical citizenship” - Calais, Dunckerke and Kurdistan». *Ethnomusicology Ireland* [en línia], núm. 5 (2017), p. 48-74. <<https://www.ictm.ie/radical-ethnomusicology-towards-a-politics-of-no-borders-and-insurgent-musical-citizenship-calais-dunckerke-and-kurdistan-ed-emery/>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- GIBSON, Chris; CONNELL, John. *Music and tourism: On the road again*. Clevedon: Channel View Publications, 2005.
- GRAPER, Julianne. «Bat City: Becoming with bats in the Austin music scene». *MUSICultures* [en línia], vol. 45, núm. 1-2 (2018), p. 14-34. <<https://journals.lib.unb.ca/index.php/MC/article/view/28932/1882521775>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- HARVEY, David. «El “nuevo” imperialismo: acumulación por desposesión». *Socialist Register*, núm. 40 (2004), p. 99-129.
- HAZBUN, Waleed. «Modernity on the beach: A postcolonial reading from southern shores». *Tourist Studies*, vol. 9, núm. 3 (2009), p. 203-222.
- HIGGINS-DESBIOLLES, Freya. «The ongoingness of imperialism: The problem of tourism dependency and the promise of radical equality». *Annals of Tourism Research*, núm. 95 (2022), p. 1-12.
- HUTCHINSON, Sydney. «Outsider, insider, and imagined tourists: Musical and cultural tourism in the Dominican Republic». A: ROMMEN, Timothy; NEELY, Daniel T. (ed.). *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*. Nova York: Oxford University Press, 2014, p. 151-178.
- KAEPLER, Adrienne (ed.). *Come mek me hol' yu han?: The impact of tourism on traditional music*. Kingston: Jamaica Memory Bank, 1988.
- LONG, Joshua. «Constructing the narrative of the sustainability fix: Sustainability, social justice and representation in Austin, TX». *Urban Studies*, vol. 53, núm. 1 (2016), p. 149-172.
- MARTÍ, Josep. «Música i festa: algunes reflexions sobre les pràctiques musicals i la seva dimensió festiva». *Anuario Musical*, núm. 57 (2002), p. 277-293. També disponible en línia a: <<https://hdl.handle.net/10261/38701>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- MAYOL ARBONA, Gabriel. *En defensa de la terra: Les mobilitzacions ecologistes a Mallorca (1983-2007)*. Palma: Lleonard Muntaner, 2021.
- MESTRE MOREY, Margalida. «Ciutat i territori a Mallorca». *Documents d'Anàlisi Geogràfica* [en línia], vol. 61, núm. 2 (2015), p. 351-368. <<https://doi.org/10.5565/rev/dag.188>>.
- MURRAY MAS, Ivan. *Geografies del capitalisme balear: poder, metabolisme socioeconòmic i petjada ecològica d'una superpotència turística*. Tesi doctoral. Palma: Universitat de les Illes Balears, 2012. També disponible en línia a: <<http://hdl.handle.net/10803/104203>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- «Bienvenidos a la fiesta: turistización planetaria y ciudades-espectáculo (y algo más)». *Ecología Política*, núm. 47 (2014), p. 87-91.

- MURRAY, Ivan; RULLAN, Onofre; BLÁZQUEZ, Macià. «Las huellas territoriales de deterioro ecológico. El trasfondo oculto de la explosión turística en Baleares». *Scripta Nova: Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales* [en línea], vol. 9, núm. 199 (2005). <<https://revistes.ub.edu/index.php/ScriptaNova/article/view/909>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- NEELY, Daniel T. «Modern Mento. The emergence of native music in Jamaica tourism». A: ROMMEN, Timothy; NEELY, Daniel T. (ed.). *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*. Nova York: Oxford University Press, 2014, p. 17-43.
- NETTL, Bruno. *The study of ethnomusicology: Thirty-three discussions*. Chicago: University of Illinois Press, 2013.
- NUNES, Paulo C.; PEREIRA, Ana Paula C. «Marginalised groups and urban festivals in São Paulo and Lisbon: Between social control, urban renewal and gentrification processes». A: WALTERS, Trudie; JEPSON, Allan Stewart (ed.). *Marginalisation and events*. Londres: Routledge, 2009, p. 19-35.
- OBRADOR, Pau; VIVES-RIERA, Antoni. «Festive traditions and tourism in Mallorca: Ludic transgressions and the disruption of otherness». *Tourist Studies*, vol. 20, núm. 1 (2019), p. 1-43.
- ORELL, Jordi. *Canten 'Los Parranderos': Música, oci, turisme, identitat i paisatge a la Menorca de la segona meitat del segle XX i principis del segle XXI*. Treball de fi de grau. Barcelona: Escola Superior de Música de Catalunya, 2020.
- PALLICER, Antoni; BLÁZQUEZ, Macià. «Turismo y caciquismo hotelero en las Baleares: la publicación *Tot Inclòs* y la quiebra del consenso social». *Ecología Política*, núm. 52 (2017), p. 88-92.
- PEDELTY, Mark [et al.]. «Ecomusicology: Tributaries and distributaries of an integrative field». *Music Research Annual* [en línea], vol. 3 (2022), p. 1-36. <<https://musicresearchannual.org/pedely-et-al-ecomusicology-tributaries-and-distributaries-of-an-integrative-field-2/>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- PERNA, Vincenzo A. «Selling Cuba by the sound: Music and tourism in Cuba in the 1990s». A: ROMMEN, Timothy; NEELY, Daniel T. (ed.). *Sun, sea, and sound: Music and tourism in the circum-Caribbean*. Nova York: Oxford University Press, 2014, p. 44-72.
- PICORNELL, Climent. «Los impactos del turismo». *Papers de Turisme*, núm. 11 (1993), p. 65-92.
- PICORNELL, Mercè. «The back side of the postcard: Subversion of the island tourist gaze in the contemporary Mallorcan imaginary». *Island Studies Journal*, vol. 15, núm. 2 (2020), p. 291-314. <<https://doi.org/10.24043/isj.109>>.
- POST, Jennifer C. «Introduction». A: POST, Jennifer C. (ed.). *Ethnomusicology: A contemporary reader*. Nova York: Routledge, 2006, p. 1-14.
- PRITCHARD, Annette; MORGAN, Nigel J. «Privileging the male gaze: Gendered tourism landscapes». *Annals of Tourism Research* [en línea], vol. 24, núm. 4 (2000), p. 884-905. <[https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00113-9](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00113-9)>.
- RAOUT, Julien. «Mondialisation musicale et tourisme: Le cas de la Guinée Conakry et du Maroc». A: MILIANI, Hadj; OBADIA, Lionel (ed.). *Art et transculturalité au Maghreb: Incidences et résistances*. París: Éditions des archives contemporaines, 2007, p. 77-84.

- SÁNCHEZ FUARROS, Íñigo. «Mapping out the sounds of urban transformation: The renewal of Lisbon's Mouraria quarter». A: GUILLEBAUD, Christine. *Toward an anthropology of ambient sound*. Nova York: Routledge, 2017, p. 153-167.
- STOKES, Martin. «Music, travel and tourism: An afterword». *The World of Music*, vol. 41, núm. 3 (1999), p. 141-155. També disponible en línia a: <<https://www.jstor.org/stable/41699295>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- TITON, Jeff T. «Music, the public interest, and the practice of ethnomusicology». *Ethnomusicology*, vol. 36, núm. 3 (1992), p. 315-322.
- «“The real thing”: Tourism, authenticity, and pilgrimage among the Old Regular Baptists at the 1997 Smithsonian Folklife Festival». *The World of Music*, vol. 41, núm. 3 (1999), p. 115-139. També disponible en línia a: <<https://www.jstor.org/stable/41699294>> [Consulta: 4 febrer 2023].
- «The nature of ecomusicology». *Música e Cultura*, vol. 8 (2013), p. 8-18.
- «Applied ethnomusicology: A descriptive and historical account». A: PETTAN, Svanibor; TITON, Jeff T. (ed.). *The Oxford handbook of applied ethnomusicology*. Nova York: Oxford University Press, 2015, p. 4-28.
- «A sound economy». A: DIAMOND, Beverly [et al.]. *Transforming ethnomusicology*. Vol. II: *Political, social and ecological issues*. Nova York: Oxford University Press, 2021, p. 26-46.
- TITON, Jeff T.; PETTAN, Svanibor. «An introduction to the chapters». A: TITON, Jeff T.; PETTAN, Svanibor (ed.). *The Oxford handbook of applied ethnomusicology*. Nova York: Oxford University Press, 2015, p. 53-70.
- VALDIVIELSO, Joaquim; MORANTA, Joan. «The social construction of the tourism degrowth discourse in the Balearic Islands». *Journal of Sustainable Tourism* [en línia], vol. 27, núm. 12 (2019), p. 1876-1892. <<https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1660670>>.
- VICENS, Francesc. *Paradise of love o l'illa imaginada*. Palma: Documenta Balear, 2012.
- «Música i cultura audiovisual en la construcció del tòpic turístic de la mediterraneïtat: la recepció de l'anunci d'Estrella Damm a Menorca». A: VIVES-RIERA, Antoni; VICENS, Francesc (ed.). *Cultura turística i identitats múltiples a les Illes Balears: Passat i present*. Barcelona: Afers, 2021, p. 109-136.
- VIVES, Sònia; RULLAN, Onofre; GONZÁLEZ, Jesús M. *Geografies de la desposseïció d'habitatge a través de la crisi: Els desnonaments Marca Palma*. Barcelona: Icària, 2018.
- VIVES-RIERA, Antoni. «Tourism and nationalism in the production of regional culture: The shaping of Majorca's popular songbook between 1837 and 1936». *Nations and Nationalism* [en línia], vol. 24, núm. 3 (2018), p. 695-715. <<https://doi.org/10.1111/nana.12333>>.
- WIJESINGHE, Sarah N. R. «Researching coloniality: A reflection on identity». *Annals of Tourism Research* [en línia], vol. 82 (2020). <<https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102901>>.
- YRIGÓY, Ismael. «La urbanització turística com a materialització espacial de l'acumulació de capital hotel·ler: els casos de Platja de Palma (Mallorca) i Saïdia (Marroc)». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [en línia], núm. 75 (2013), p. 109-131. <<https://doi.org/10.2436/20.3002.01.24>>.